

TARİHİ YAPI VE ÇEVRELERİNİN GÖRSEL PEYZAJ KALİTE ANALİZİ: TRABZON KENTİ ÖRNEĞİ

Yıldız DEMİRBAŞ ÖZCAN¹, Işık SEZEN^{2*}

¹Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye.
yildiz.demirbas.ylzd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0651-5940

^{2*}Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum, Türkiye.
isiksezen@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0304-9072

Özet

Bu çalışmanın amacı; Trabzon kent merkezinde bulunan bazı önemli tarihi yapı ve çevrelerinin görsel peyzaj kalitesini analiz etmektir. Çalışmada her yapı için farklı açılardan çekilmiş 4 fotoğraf olmak üzere toplam 32 fotoğraf analiz edilmiştir. Her bir fotoğrafın 5'li likert ölçeğinde 1 ile 5 arasında tarihsellik, doğallık, mekan kimliği, büyüleyicilik, canlılık, eşsizlik, çevre ile uyum, algılanabilirlik, peyzaj ile bütünlük, vurgu ve imgesel etki, görünürlük, özgünlük, gizem, genişlik, ferahlık, yapı ve zemin uyumu, simetri denge, doku, oran-ölçek, form, renk etkisi kriterlerine göre puanlandırılması istenmiştir. Anket, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi öğrenim gören Peyzaj Mimarlığı bölümü, Şehir ve Bölge planlama bölümü ve Mimarlık bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşan 80 kişiye uygulanmıştır. Trabzon kent merkezinde bulunan sekiz adet tarihi yapı ve çevresine ait 32 fotoğrafın analizinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde; Atatürk Köşkü 3,68 ile ilk sırada, Ayasofya Müzesi/Camisi 3,53 ile ikinci sırada, Tarihi Ensar Vakfı 3,32 ile üçüncü sırada yer almıştır. Trabzon kent merkezinde bulunan sekiz adet tarihi yapı ve çevresine ait 32 fotoğrafın analizinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde; Atatürk Köşkü ve Ayasofya Müzesi/Camisi'nin peyzaj kalitesi, kent merkezinde bulunan diğer tarihi yapı ve çevrelerine göre yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi yapı ve çevreleri, Görsel peyzaj, Görsel peyzaj kalite analizi, Trabzon

VISUAL LANDSCAPE QUALITY ANALYSIS OF HISTORICAL BUILDINGS AND ITS ENVIRONMENTS: THE CASE OF TRABZON

Abstract

The purpose of this study; The aim is to analyze the visual landscape quality of some important historical buildings and their surroundings in Trabzon city center. In the study, a total of 32 photographs, including four photographs taken from different angles for each structure, were analyzed. Each photograph is on a 5-point Likert scale between 1 and 5 for historicity, naturalness, spatial identity, fascination, vitality, uniqueness, harmony with the environment, perceptibility, integrity with the landscape, emphasis and imaginative effect, visibility, originality, mystery, width, spaciousness, structure and ground harmony, symmetry, balance, texture, ratio-scale, form, color effect criteria. The survey was applied to 80 students, who are undergraduate and graduate students of the Department of Landscape Architecture, Department of City and Regional Planning and Department of Architecture, studying at Atatürk University in the 2020-2021 academic year. When the findings obtained from the analysis of 32 photographs of eight historical buildings and their surroundings in Trabzon city center are evaluated together; Atatürk Mansion ranked first with 3,68, Hagia Sophia Museum/Mosque ranked second with 3,53, and Historical Ensar Foundation ranked third with 3,32. When the findings obtained from the analysis of 32 photographs of eight historical buildings and their surroundings in Trabzon city center are evaluated together; The landscape quality of Atatürk Mansion and Hagia Sophia Museum/Mosque was found to be higher than other historical buildings and their surroundings in the city center.

Keywords: Historical buildings and their surroundings, Visual landscape, Visual landscape quality analysis, Trabzon

1. GİRİŞ

Tarihi yapı ve çevreleri tarihin farklı zamanlarında çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan ve çeşitli gelişim süreçlerinden geçerek zamanımıza kadar ulaşan kültürel zenginliklerdir. Bu kültürel zenginlikler aynı zamanda geçmişin sosyal, ekonomik, kültürel yaşam biçimlerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yapı ve çevreler toplumsallaşma ve sosyalleşmeyi olumlu etkileyen özellikler taşımaktadır (Köksaldı, 2020).

İnal (2020)'ın aktardığına göre tarihsel yapı ve çevrelerinin korunabilmesi için beş adet kalite ölçütü bulunmaktadır. Bu ölçütler arasında kentsel yerleşme, iç bağlantılar, mekân duygusu, stil ve tasarım ile zanaat ve ustalaktır. Söz konusu kalite ölçütleri tarihi çevre koruma alanlarının belirlenmesinde ve alt yapı oluşturulmasında önem taşımaktadır. Aynı zamanda koruma açısından kalite kriterlerinin değerlendirilmesi sebep oluşturmaktadır.

Tarihi yapılarda görsel değerlendirme; tarihi yapıya yapılan müdahalelerin öncesinde ve sonrasında fiziksel yapısındaki çevresel öğelerin görsel öğeler başta olmak üzere diğer değerlerinin olumlu veya olumsuz yönlerini test etmektedir. Böylece görsel kalite amaçları doğrultusunda daha önceden oluşturulan kentsel uygulama ve düzenlemeler geliştirilmekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Tarihi yapıların görsel etki değerlendirmelerinin dört amacı bulunmakta olup, bunlar; yapıların korunması, kentsel ve doğal çevre görüntüsünün iyileştirilmesi, özerk bölge ve komşu bölgelerde dahil olmak üzere alt bölge kısımlarının genel imar planlarının hazırlanması ve kentsel tasarım araçlarının geliştirilmesidir. Özellikle günümüz kentlerinde yaşanan en önemli problemlerinden biri kentsel mekanın, mekan-zaman sıkışması, anlam kayması nedeniyle insancıl değerlerden koparılması, insanların çevrelerine karşı yabancılaştırılmasıdır. Günümüz modern teknolojisi nedeniyle insanların kentlerde iletişim kuramaması, ait olma duygusunu kaybetmesi, dolayısıyla yabancılaşarak kendini yersiz yurtsuz hissetmesi, etik ve estetik çevresel olgulara karşı duyarlı olmaya zorlamaktadır (Bozhüyük, 2007).

Tarihi yapı ve çevreleri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde; Bekişoğlu ve Yılmaz (2002) tarihi çevre peyzaj planlaması; Çelik (2004)'in tarihsel dokuda peyzajın gerekliliği; Bozhüyük (2007)'ün tarihi yapı ve çevrelerini görsel potansiyel değerlendirmesi; Belleyci Köse (2007)'nin tarihi doku ile peyzaj mimarlığı ilişkisi; Tüfekçioğlu (2008)'nun tarihsel çevrede görsel peyzaj kalitesi; Çelik ve Yazgan (2009)'ın kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmaları; Hoşgör (2012)'ün tarihi yapıların kültürel peyzajının yaya yoğunluğuna etkisi; Koçan (2012)'in tarihi kent dokusunun peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi; Erduran Nemutlu (2014)'nun tarihi ve kültürel alanlarındaki bitkisel tasarımlar; Ceylan, Korkut ve Kiper (2014)'in tarihi çevre yenileme çalışmalarında kentsel peyzaj planlaması; Semerci (2015)'nin tarihi alanlarda yaya hareketi ve yaya kullanımı; Erdoğan ve Atabeyoğlu (2016)'nun tarihi yapıların kentsel dokuya etkisi; Yardımcı vd.(2019)'nin tarihi yapı ve çevrelerinin görsel kalite analizi; Aytekin (2020)'nin tarihi çevrede koruma ve peyzaj yaklaşımları; Ertem ve Turgut (2020)'un kültürel peyzaj planlaması kapsamında tarihi çevrelere yönelik kentsel tasarım önerileri; Perihan ve Aşur (2020)'un tarihi kentsel peyzaj ve kent kimliği ilişkisi; Erdoğan vd. (2021)'nin tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi; Akten ve Sunar (2022)'in tarihi çevrelerin kentsel mekan kalitesi üzerine etkisi; Gönül (2023)'ün tarihi kent merkezlerindeki değişimin görsel mekan kalitesi üzerine etkisi üzerine araştırmalar yaptıkları görülmüştür.

Trabzon kentinde tarihi yapıların kent merkezi ile iç içe olması, söz konusu tarihi yapı ve çevrelerinin yoğun kullanımlarına, dış yapı görünümünün doğallıktan uzaklaşmasına, tarihi yapı ve çevrelerindeki materyallerin uyumsuz bir potansiyel ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Denetimsiz yapılaşmaya, hızlı kentleşmeye maruz kalan Trabzon kenti, kültürel ve tarihsel mirasını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş durumdadır. Bu çalışma ile tarihin belli dönemlerinde birçok tarihi olaya ev sahipliği yapmış olan Trabzon'da bulunan sekiz adet tarihi yapı incelenmiş, bu sekiz yapının görsel peyzaj kalitesinin değerlendirilmesi, çevre peyzajının uygunluğu ve bütünlüğü değerlendirilerek bir çalışma sistematığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece eksiklik görülen görsel kalite kriterlerinin belirlenmesi ve belirlenen kriterlerin iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini Trabzon kent merkezinde bulunan sekiz tarihi yapı oluşturmaktadır. Bu yapılar; Atatürk Köşkü, Ayasofya Kilisesi-Camisi, Tarihi Kanuni Evi, Mimarlar Odası Binası, Tarihi Belediye Binası, Tarihi Ensar Vakfı, Tarihi Mola Otel ve Trabzon Lisesi'dir. Bu tarihi yapıların seçilmesinin nedeni kent

Şekil 2. Görsel peyzaj kalite analizinde kullanılan tarihi yapı fotoğrafları

Trabzon Kenti Tarihi Yapı ve Çevresinin Görsel Kalite Analizi üzerine yapılan bu araştırma için hazırlanan anket çalışmasının uygulandığı ana kütle (evren) büyüklüğünü Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi lisans ve yüksek lisans öğrencileri oluşturmaktadır. 2020-2021 eğitim döneminde fakültede kayıtlı lisans ve yüksek lisans öğrencisi sayısı 1390'dır. Bu durumda ana kütle büyüklüğü 1390'dır. Anket uygulanacak olan örneklem büyüklüğünün saptanmasında İslamoğlu (2003), Özdamar (2003), Büyüköztürk vd (2008), Yazıcıoğlu (2004)'nun kullandığı basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örnekleme büyüklüğünün saptanmasında kullanılan formül aşağıdaki gibidir.

$$n = \frac{N \cdot P \cdot Q \cdot Z_{\alpha}^2}{(N-1) \cdot d^2}$$

n: Örneklem büyüklüğü

N: Evren birim sayısı,

P: Evrendeki X' in gözlenme oranı

Q: (1-P): X' in gözlenmeme oranı

Z α : $\alpha=0.05$ için 1.96

d: Örneklem hatası

$\alpha=0.05$ için (d=0.10) örneklem hatası ile (p=0.3; q=0.7) alınarak evren birim sayısı 1390 olan Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi için örneklem büyüklüğü; $N=1390 \cdot 0.3 \cdot 0.7 \cdot (1.96)^2 : (1390-1) \cdot (0.10)^2=80$

Her bir fotoğraf 5'li Likert ölçeğinde (1 en düşük 5 en yüksek puan aralığında) puanlandırılmıştır. Likert Ölçeği, Rensis Likert tarafından geliştirilmiş, uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında en sık kullanılan ölçek kurma tekniğidir (Bayat, 2014). Fotoğrafların değerlendirilmesinde Yardımcı vd. (2019)'nin tarihi yapı ve çevrelerinin görsel kalite analizi için kullandıkları tarihsellik, doğallık, mekan kimliği, büyüleyicilik, canlılık, eşsizlik, çevre ile uyum, algılanabilirlik, peyzaj ile bütünlük, vurgu ve imgesel etki, görünürlük, özgünlük,

gizem, genişlik, ferahlık, yapı ve zemin uyumu, simetri-denge, doku, oran-ölçek, form, renk etkisi kriterleri kullanılmıştır. Hazırlanan anket çalışması 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde kayıtlı Peyzaj mimarlığı bölümü, Şehir ve Bölge planlama bölümü ve Mimarlık bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşan 80 kişilik gruba uygulanmıştır. Örneklem grubunun mimarlık ve tasarım fakültesi öğrencilerinden seçilmesinin nedeni tarihsellik, doğallık, mekân kimliği gibi tasarım ile ilgili kriterleri hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Anket 2021 yılında Covid 19 pandemi sürecinden dolayı Türkiye'de yüz yüze eğitime ara verildiği için Google Form ile online olarak uygulanmıştır.

Makalede Araştırma ve Yayın Etiğine uyulmuştur. Yüksek Lisans tezinden üretilen bu makalede kullanılan anketler için Atatürk Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Etik kurulu'ndan 26.05.2021 tarih ve 60665420-000-E.2100138899 sayılı belge ile onay alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Tarihi yapı ve çevrelerine değerlendirme kriterlerine göre verilen ortalama puanların değerlerini ve aralarındaki ilişkinin önem seviyelerini belirlemek için T testi ve ANOVA testi yapılmıştır. Çizelge 1'de Trabzon kentinde belirlenen 8 tarihi yapı ve çevresinin görsel peyzaj kalite analizinde kullanılan 20 değerlendirme kriterine göre aldığı ortalama puanlar verilmiştir.

Çizelge 1. Tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme kriterlerine göre aldığı ortalama puanlar ve önem seviyeleri

Değerlendirme Kriterleri (DK)	Tarihi Yapı ve Çevreleri (TYÇ)								DK _{ORT}
	Puan Aralığı (1,2,3,4,5)								
	TYÇ1	TYÇ2	TYÇ3	TYÇ4	TYÇ5	TYÇ6	TYÇ7	TYÇ8	
Tarihsellik (DK1)	3,78	4,04	3,44	2,60	3,41	3,50	3,19	3,38	3,42
Doğallık (DK2)	3,68	3,65	2,98	2,51	2,66	3,33	2,56	3,29	3,08
Mekan Kimliği (DK3)	3,98	3,69	3,03	2,69	3,28	3,39	2,94	3,53	3,31
Büyüleyicilik (DK4)	3,50	3,61	2,72	2,30	2,68	3,20	2,58	2,88	3,93
Canlılık (DK5)	3,83	3,44	2,81	2,65	2,40	3,33	2,64	3,29	3,04
Eşsizlik (DK6)	2,95	3,44	2,53	2,25	2,45	2,85	2,48	2,69	2,07
Çevre ile uyum (DK7)	3,78	3,41	2,80	2,86	2,76	3,36	2,71	3,38	3,14
Algılanabilirlik (DK8)	3,94	3,63	3,00	2,93	3,20	3,48	2,91	3,28	3,29
Peyzaj ile bütünlük (DK9)	3,86	3,38	2,83	2,90	2,26	3,48	2,34	3,33	3,04
Vurgu ve imgesel etki (DK10)	3,74	3,40	2,83	2,64	2,85	3,44	2,73	3,28	3,11
Görünürlük (DK11)	4,01	3,70	3,15	2,94	3,10	3,55	2,88	3,28	3,32
Özgünlük (DK12)	3,36	3,52	2,74	2,55	2,70	3,10	2,61	2,96	2,94
Gizem (DK13)	2,79	3,26	2,46	2,41	2,63	2,90	2,54	2,79	2,72
Genişlik, ferahlık (DK14)	3,74	3,68	2,94	2,84	3,18	3,45	2,86	3,43	3,26
Yapı Ve Zemin Uyumu (DK15)	3,80	3,55	3,05	2,98	2,96	3,35	2,78	3,36	3,23
Simetri-Denge (DK16)	3,73	3,34	3,03	2,91	2,99	3,29	2,80	3,23	3,16
Doku (DK17)	3,84	3,51	2,94	2,81	2,98	3,34	2,76	3,20	3,17
Oran-Ölçek (DK18)	3,74	3,41	3,03	2,99	3,08	3,29	2,90	3,36	3,22
Form (DK19)	3,73	3,45	2,90	2,80	3,05	3,25	2,76	3,25	3,15
Renk Etkisi (DK20)	3,94	3,44	2,93	2,88	2,69	3,48	2,76	3,20	3,16
TYÇ _{ORT}	3,68	3,53	2,90	2,72	2,86	3,32	2,74	3,22	3,12
Sig.(p değeri)	0,000	0,006	0,000	0,000	0,000	0,002	0,008	0,000	

Çizelge 1'de görüldüğü gibi tarihi yapı ve çevrelerinden en yüksek ortalama puanı TYÇ1 (Atatürk Köşkü): 3,68; en düşük ortalama puanı TYÇ4 (Mimarlar Odası): 2,72 almıştır. Değerlendirme kriterlerinden en yüksek puanı Büyüleyicilik (DK4): 3,93; en düşük puanı Gizem (DK13): 2,72 almıştır.

Ankete katılanların % 68,75 (55 kişi)'i kadın, % 31,25 (25 kişi)'i erkektir. Katılımcıların % 31,25 (25 kişi)'i peyzaj mimarlığı anabilim dalı, %5 (4 kişi)'i kentsel tasarım anabilim dalı, %6,25 (5 kişi)'i restorasyon ve konservasyon anabilim dalı, % 31,25 (25 kişi)'i peyzaj mimarlığı bölümü, %11,25 (9 kişi) şehir ve bölge planlama, %15 (12 kişi)'i mimarlık bölümü öğrencisidir. %57,5 (46 kişi)'i 18-25 yaş arası, %42,5 (34)'i 25

yaş üstüdür. Katılımcıların %100'ü tarihi yapı ve çevresinin görsel kalitesinin önemli olduğunu ve tarihi yapı ve çevresinin görsel kalitesini dikkatlerini çektiği belirtmişlerdir.

TYÇ1 (Atatürk Köşkü), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Görünürlük (DK11): 4,01; en düşük puanı Gizem (DK13): 2,79 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,000; p<0,01). TYÇ2 (Ayasofya Müzesi), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Tarihsellik (DK1): 4,04; en düşük puanı Gizem (DK13): 3,26 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,006; p<0,01). TYÇ3 (Kanuni Evi), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Tarihsellik (DK1): 3,44; en düşük puanı Gizem (DK13): 2,46 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,000; p<0,01). TYÇ4 (Mimarlar Odası), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Oran-Ölçek (DK18): 2,99; en düşük puanı Eşsizlik (DK6): 2,25 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,000; p<0,01). TYÇ5 (Tarihi Belediye), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Tarihsellik (DK1):3,41; en düşük puanı Peyzaj ile Bütünlük (DK9): 2,26 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,000; p<0,01). TYÇ6 (Tarihi Ensar Vakfı), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Görünürlük (DK11): 3,55; en düşük puanı Eşsizlik (DK6): 2,85 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,002; p<0,01). TYÇ7 (Tarihi Mola Otel), değerlendirme kriterlerine göre değerlendirildiğinde en yüksek puanı Tarihsellik (DK1): 3,19; en düşük puanı Peyzaj ile Bütünlük (DK9): 2,34 almıştır. Değerlendirme kriterleri arasındaki fark çok önemli bulunmuştur (p: 0,008; p<0,01).

Çizelge 2'da lisans programları (Peyzaj Mimarlığı, Şehir ve Bölge Planlama, Mimarlık) farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme düzeyleri arasındaki ilişki görülmektedir.

Çizelge 2. Lisans farklılıklarının tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirilmesi arasındaki ilişki

Lisans Programları	Tarihi Yapı ve Çevreleri	Değerlendirme Kriterleri	Sig. (p Değeri)
Peyzaj Mimarlığı	TYÇ5	Renk Etkisi (DK20)	0,005**
Şehir ve Bölge Planlama Mimarlık	TYÇ7	Mekan Kimliği (DK3)	0,003**
		Büyüleyicilik (DK4)	0,033*
		Simetri-Denge (DK16)	0,04*
		Renk Etkisi (DK20)	0,018*

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 2'de görüldüğü gibi TYÇ5'in görsel peyzaj analizinde Renk Etkisi (DK10) kriterine verilen puanlar arasında lisans programları farklılıkların çok önemli düzeyde (p<0,01) etkilidir. TYÇ7'nin görsel peyzaj analizinde Mekan Kimliği (DK3) kriterine verilen puanlar arasında lisans programları farklılıkların çok önemli düzeyde (p<0,01); Büyüleyicilik (DK4), Simetri-Denge (DK16), Renk Etkisi (DK20) kriterlerine göre önemli düzeyde (P<0,05) etkili olduğu görülmüştür. Çizelge 3'de Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (PMA), Kentsel Tasarım Anabilim Dalı (KTA), Restorasyon ve Konservasyon Anabilim Dalı (RKA) lisansüstü programlarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirilme farklılıklarının önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 3. Lisansüstü program farklılıklarına göre tarihi çevrelerin değerlendirilme farklılıklarının önem düzeyleri

LÜP	DK	Sig. (p değeri)							
		TYÇ1	TYÇ2	TYÇ3	TYÇ4	TYÇ5	TYÇ6	TYÇ7	TYÇ8
PMA	DK1	0,040*	0,032*		0,000**			0,036*	
KTA	DK2	0,013*	0,029*		0,001**				0,006**
RKA	DK3	0,043*	0,046*		0,006**				0,003**
	DK4	0,009**	0,009**		0,008**			0,005**	
	DK5		0,002**	0,002**	0,001**	0,009**		0,001**	
	DK6	0,000**	0,035*		0,049*			0,010*	
	DK7	0,004**	0,016*	0,009**				0,024*	
	DK8	0,035*	0,024*		0,017*		0,029*	0,014*	0,015*
	DK9	0,013*	0,018*		0,004**		0,006*		
	DK10		0,008**		0,012*		*	0,019*	

DK11	0,004**	0,011*	0,010*		0,043*
DK12	0,002**	0,004**	0,013*	0,038*	0,002**
DK13		0,020*	0,005**		
DK14	0,026*				0,003**
DK15	0,007**				
DK16		0,005**	0,014*		0,044*
DK17		0,013*	0,011*		0,037*
DK18		0,033*	0,048*	0,004**	0,030*
DK19		0,028*	0,003**	0,032*	0,040*
DK20	0,017*	0,039*			0,014*

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 3’de görüldüğü gibi TYÇ1’in görsel peyzaj analizinde Büyüleyicilik (DK4), Eşsizlik (DK6), Çevre ile Uyum (DK7), Görünürlük (DK11), Özgünlük (DK12), Yapı ve Zemin Uyum (DK15) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (P<0,01); Tarihsellik (DK1), Doğallık (0,013), Mekan Kimliği (DK3), Algılanabilirlik (DK8), Peyzaj ile Bütünlük (DK9), Genişlik-Ferahlık (DK14), Oran-Ölçek (DK20) kriterlerine göre önemli düzeyde (P<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ2’in görsel peyzaj analizinde Büyüleyicilik (DK4), Canlılık (DK5), Vurgu ve İmgesel Etki (DK10), Özgünlük (DK12), Simetri-Denge (DK16) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (p<0,01); Tarihsellik (DK1), Doğallık (DK2), Mekan Kimliği (DK3), Eşsizlik (DK6), Çevre ile Uyum (DK7), Algılanabilirlik (DK8), Peyzaj ile Bütünlük (DK9), Görünürlük (DK11), Gizem (DK13), Doku (DK17), Oran-Ölçek (DK18), Form (DK19), Renk Etkisi (DK20) kriterlerine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ3’in görsel peyzaj analizinde Canlılık (DK5), Çevre ile Uyum (DK7) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (p<0,01); Oran-Ölçek (DK18) kriterine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ4’ün görsel peyzaj analizinde Tarihsellik (DK1), Doğallık (DK2), Mekan Kimliği (DK3), Büyüleyicilik (DK4), Canlılık (DK5), Peyzaj ile Bütünlük (DK9), Görünürlük (DK11), Gizem (DK13), Oran-Ölçek (DK18), Form (DK19) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (p<0,01); Eşsizlik (DK6), Algılanabilirlik (DK8), Vurgu ve İmgesel Etki (DK10), Özgünlük (DK12), Simetri-Denge (DK16), Doku (DK17) kriterine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ5’in görsel peyzaj analizinde Canlılık (DK5) kriterine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (P<0,01); Özgünlük (DK12), Form (DK19) kriterlerine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ6’nın görsel peyzaj analizinde Peyzaj ile Bütünlük (DK9) kriterine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (p<0,01); Algılanabilirlik (DK8), Form (DK19) kriterlerine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ7’nin görsel peyzaj analizinde Büyüleyicilik (DK4), Canlılık (DK5), Eşsizlik (DK6), Özgünlük (DK12) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkları çok önemli düzeyde (p<0,01); Tarihsellik (DK1), Çevre ile Uyum (DK7), Algılanabilirlik (DK8), Vurgu ve İmgesel Etki (DK10), Görünürlük (DK11), Doku (DK17), Oran-Ölçek (DK18), Form (DK19) kriterlerine göre önemli düzeyde (P<0,05) etkili olduğu görülmüştür.

TYÇ8’in görsel peyzaj analizinde Doğallık (DK2), Mekan Kimliği (DK3), Genişlik-Ferahlık (DK14) kriterlerine verilen puanlar arasında lisansüstü program farklılıkların çok önemli düzeyde (p<0,01); Algılanabilirlik (DK8), Simetri-Denge (DK16) kriterlerine göre önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür. Çizelge 4’de cinsiyete göre tarihi çevrelerin değerlendirilme farklılıklarının önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 4. Cinsiyete göre tarihi çevrelerin değerlendirilme farklılıklarının önem düzeyleri

Cinsiyet	Tarihi Yapı ve Çevreleri	Değerlendirme Kriterleri	Sig. (p değeri)
Kadın	TY2	Çevre ile Uyum (DK7)	0,025*

Erkek	TY6	Mekan Kimliği(DK3)	0,038*
		Görünürlük(DK11)	0,021*
		Yapı ve Zemin Uyumunu(DK15)	0,033*

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 4’de görüldüğü gibi TYÇ2’nin görsel peyzaj analizinde Çevre ile Uyum (DK7) kriterlerine verilen puanlar arasında cinsiyet farklılıklarının önemli düzeyde (p<0,05); TYÇ2’nin görsel peyzaj analizinde Mekan Kimliği (DK3), Görünürlük (DK11), Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15) kriterlerine verilen puanlar arasında cinsiyet farklılıklarının önemli düzeyde (p<0,05) etkili olduğu görülmüştür. Tablo 5’de yaş farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme farklılıklarının önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 5. Yaş farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme farklılıklarının önem düzeyleri

Yaş	Tarihi Yapı ve Çevreleri	Değerlendirme Kriterleri	Sig. (p Değeri)
18-25 arası 25 Üstü	TYÇ3	Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15)	0,023*
		Simetri-Denge (DK16)	0,037*
		Renk Etkisi (DK20)	0,027*
	TYÇ5	Simetri-Denge (DK16)	0,014*
		Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15)	0,040*
	TYÇ6	Çevre ile Uyum	0,040*
	TYÇ7	Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15)	0,028*
	TYÇ8	Canlılık	0,008**

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 5’de görüldüğü gibi TYÇ3’ün görsel peyzaj analizinde Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15), Simetri-Denge (DK16), Renk Etkisi (DK20) kriterlerine verilen puanlar arasında cinsiyet farklılıklarının önemli düzeyde (p<0,05); TYÇ5’in görsel peyzaj analizinde Yapı ve Zemin Uyumunu (DK15), Simetri-Denge (DK16) kriterlerine verilen puanlar arasında cinsiyet farklılıklarının önemli düzeyde (p<0,05) etkilidir. Tablo 6’da lisansüstü program farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme kriterlerinin önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 6’da lisansüstü program farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme farklılıklarının önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 6. Lisansüstü program farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme farklılıklarının önem düzeyleri

Lisansüstü Programlar	Tarihi Yapı ve Çevreleri	Sig. (p değeri)
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı	TYÇ1	0,010*
Kentsel Tasarım Anabilim Dalı	TYÇ2	0,006**
Restorasyon ve Konservasyon Anabilim Dalı	TYÇ3	0,119
	TYÇ4	0,004**
	TYÇ5	0,146
	TYÇ6	0,106
	TYÇ7	0,025*
	TYÇ8	0,072

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 6’da görüldüğü gibi lisansüstü program farklılıklarının TYÇ1, TYÇ2, TYÇ4’e verilen puanlarda çok önemli (p<0,01); TYÇ3, TYÇ5, TYÇ6, TYÇ7, TYÇ8’e verilen puanlarda önemli (p<0,05) derecede etkilidir. Çizelge 7’de lisansüstü program farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme farklılıklarının önem düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 7. Lisans programı farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme kriterlerinin önem düzeyleri

Lisans Programları	Tarihi Yapı ve Çevreleri	Sig. (p değeri)
Peyzaj Mimarlığı	TYÇ1	0,593

Şehir ve Bölge Planlama Mimarlık	TYÇ2	0,563
	TYÇ3	0,378
	TYÇ4	0,623
	TYÇ5	0,130
	TYÇ6	0,976
	TYÇ7	0,195
	TYÇ8	0,451

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 7'de görüldüğü gibi lisans program farklılıkların TYÇ1, TYÇ2, TYÇ4'e verilen puanlarda çok önemli (p<0,01); TYÇ3, TYÇ5, TYÇ6, TYÇ7, TYÇ8'e verilen puanlarda önemli (p<0,05) derecede etkilidir. Tablo 23'de tarihsellik(DK1) değerlendirme kriterine göre tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasındaki farklılıkların önem düzeyi verilmiştir. Çizelge 8'de değerlendirme kriterine göre tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasındaki farklılıkların önem düzeyi verilmiştir.

Çizelge 8. Değerlendirme kriterine göre tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasındaki farklılıkların önem düzeyi

DK	Sig. (p değeri)
Tarihsellik (DK1)	TYÇ1...TYÇ20
Doğallık (DK2)	0,00**
Mekan Kimliği (DK3)	0,00**
Büyüleyicilik (DK4)	0,00**
Canlılık (DK5)	0,00**
Eşsizlik (DK6)	0,00**
Çevre ile uyum (DK7)	0,00**
Algılanabilirlik (DK8)	0,00**
Peyzaj ile bütünlük (DK9)	0,00**
Vurgu ve imgesel etki (DK10)	0,00**
Görünürlük (DK11)	0,00**
Özgünlük (DK12)	0,00**
Gizem (DK13)	0,00**
Genişlik, ferahlık (DK14)	0,00**
Yapı Ve Zemin Uyumu (DK15)	0,00**
Simetri-Denge (DK16)	0,00**
Doku (DK17)	0,00**
Oran-Ölçek (DK18)	0,00**
Form (DK19)	0,00**
Renk Etkisi (DK20)	0,00**

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

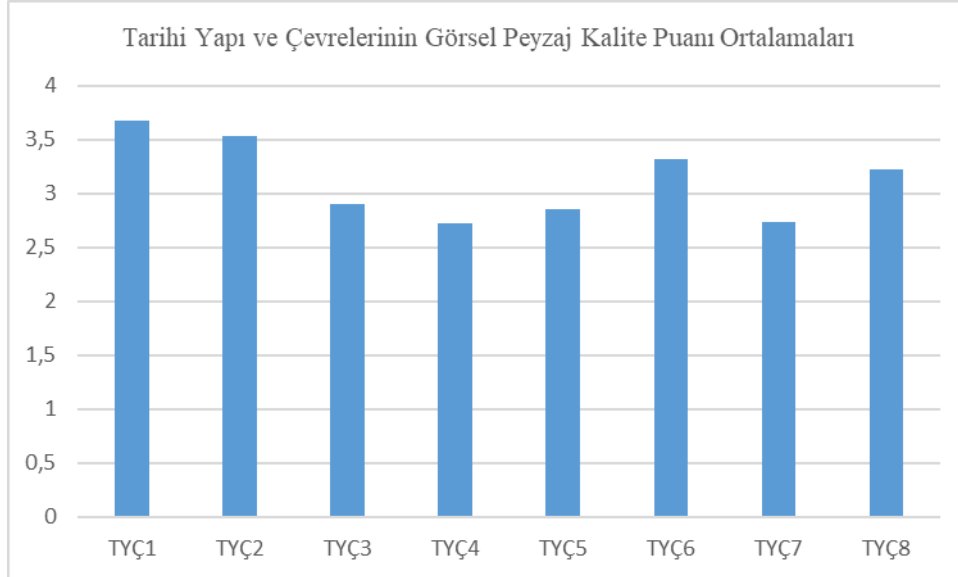
Çizelge 8'de görüldüğü gibi tüm değerlendirme kriterine göre tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasında çok önemli (p<0,01) düzeyde farklılık bulunmaktadır. Çizelge 9'da anket katılımcılarının tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasındaki farklılıkların önem düzeyi verilmiştir.

Çizelge 9. Anket katılımcılarının tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasındaki farklılıkların önem düzeyi

Tarihi Yapı ve Çevreleri	Katılımcı Sayısı	Ortalama Puan	Sig. (p değeri)
TYÇ1	80	3,68	0,00**
TYÇ2	80	3,53	
TYÇ3	80	2,90	
TYÇ4	80	2,72	
TYÇ5	80	2,86	
TYÇ6	80	3,32	
TYÇ7	80	2,74	
TYÇ8	80	3,22	

*Önemli (p<0,05) **Çok Önemli (p<0,01)

Çizelge 9’da görüldüğü gibi anket katılımcılarının tarihi yapı ve çevrelerine verilen puanlar arasında önemli çok önemli ($p<0,01$) derecede farklılık bulunmaktadır. Şekil 3’de Tarihi Yapı ve Çevrelerinin aldığı Görsel Peyzaj Kalite Puanı ortalamaları görülmektedir. Şekil 3’te Tarihi yapı ve çevrelerinin aldığı görsel peyzaj kalite puanı ortalamaları verilmiştir.

Şekil 3. Tarihi Yapı ve Çevrelerinin aldığı Görsel Peyzaj Kalite Puanı ortalamaları

Şekil 3’te görüldüğü gibi en yüksek Görsel Peyzaj Kalite ortama puanını TYÇ1 (Atatürk Köşkü), en düşük puanı TYÇ4 (Mimarlar Odası) almıştır.

Bu çalışma ile tarihin belli dönemlerinde birçok olaya ev sahipliği yapmış olan Trabzon’da bulunan sekiz adet tarihi yapı incelenmiş, bu sekiz yapının görsel peyzaj kalitesinin değerlendirilmesi, çevre peyzajının uygunluğu ve bütünlüğü değerlendirilerek bir çalışma sistematiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece eksiklik görülen görsel kalite kriterlerinin belirlenmesi ve belirlenen kriterlerin iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu kriterlere göre Ayasofya Müze/Camisi Tarihsellik (DK1) bakımından 4,04, Büyüleyicilik (DK4) bakımından 3,61, Eşsizlik (DK6) bakımından 3,44, Özgünlük (DK12) bakımından 3,52, Gizem (DK13) bakımından 3,26 ile en yüksek puanı aldığı görülmüştür. Ayasofya Müze/Camisi Ortodoks dünyası açısından da önem taşımakta olup, temel olarak kilise naos, narteks ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ahunbay (2018)’e göre Güney, Kuzey ve Batı yönlerinde yer alan revaklı girişler ile farklı bir tasarıma sahip olan bu yapının imarı esnasında, yapıldığı dönemde imparatora layık bir eser ortaya koyabilmek için yapım ustaları oldukça büyük emek sarf etmişlerdir. Özellikle bu tarihi yapının cephelerindeki ince taş işçiliği, anıtsal iç mekanı, iç yüzeylerde yer alan resimlerdeki anlatım ve konu çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Bizans sanatı ile ilgili Trabzon ve çevresinde oldukça fazla kalıntı olmasına rağmen, Ayasofya Müze/Camisi bölgede bulunan ortaçağ yapıları arasındaki freskler araştırılarak ortaya çıkarılan tek kilise olma özelliği taşımaktadır. Tüm bu özellikleri açısından bakıldığında Ayasofya Müze/Camisi tarihsellik, büyüleyicilik, eşsizlik ve gizem açısından, çalışmamızla uyumlu olarak ön plana çıkmaktadır.

Çalışmada Atatürk Köşkü Doğallık (DK2) bakımından 3,68, Mekan Kimliği (DK3) bakımından 3,98, Canlılık (DK5) bakımından 3,83, Çevre ile Uyum (DK7) bakımından 3,78, Algılanabilirlik (DK8) bakımından 3,94, Peyzaj ile Bütünlük (DK9) bakımından 3,86, Vurgu ve İmgesel Etki (DK10) bakımından 3,74, Görünürlük (DK11) bakımından 4,01, Genişlik-Ferahlık (DK14) bakımından 3,74, Yapı ve Zemin Uyum (DK15) bakımından 3,80, Simetri ve Denge (DK16) bakımından 3,73, Doku (DK17) bakımından 3,84, Oran-Ölçek (DK18) bakımından 3,74, Form (DK19) bakımından 3,73, Renk Etkisi (DK20) bakımından 3,94 ile en yüksek puanı aldığı görülmüştür. Atatürk Köşkü ilk kez Rum asıllı Konstantin Kabayanidis tarafından 1890 yılında inşa edilmiş olup, sahibinin tüccarlık ve bankerlik ile uğraştığı gibi oldukça büyük bir zenginlik içerisinde yaşadığı, köşkü de bu süreçte yaptırdığı bilinmektedir. Mekan ve cephe kurgusu bakımından Avrupa mimari

özelliklerine sahip olan yapının üst katlara çıkan süslü ve geniş ahşap döner merdivenleri, ampir alçı süslemeleri ve mozaik döşemeleri mevcuttur (Birlik, 2016).

Karakaş (2011) doğallık kavramını peyzaj mekanı tercihinde en önemli kavramlardan biri olarak belirlemiş, doğallığın peyzajın doğal veya doğal gösteren görünebilir genel peyzaj karakteri olduğuna vurgu yaparken, Clay ve Smidt (2004) mekan kimliğini; peyzajın diğerlerinden ayırt edici veya akılda kalıcı özelliği olduğu belirtmiştir. Diğer taraftan Kiper vd. (2016)'ne göre görsel algı yoluyla güzellik, görsellik, estetik ve hoşnutluk gibi kavramlarla duyu organı aracılığı ile çevreden bilgi edinme eylemi gerçekleştirilmekte olup, Atatürk Köşkü (TYÇ1) çevre ile uyum açısından da diğer mekanların önüne geçmiştir. Kontrollü bir kullanım ve sürdürülebilir bir konuma açısından bütünlük ve yapı zemin uyumu önemli kriterler arasında yer almaktadır. Yakan (2018)'a göre korunması gereken hassas alanlar veya koruma alanlarını etkileyen, koruma alanlarına katkı sağlayarak bütünlük gösteren kültürel ve doğal alanlar turizm açısından da uygun alanlardır. Bu bakımdan ele alındığında da Atatürk Köşkü (TYÇ1) Yapı ve Zemin Uyumu açısından olduğu gibi, Peyzaj ve Bütünlük, Yapı ve Zemin Uyumu açısından da diğer tarihi yapı ve alanların önüne geçmiştir.

Mekan tasarımlarının en önemli unsurlarından bir diğeri ise renk, doku ve form etkisidir. Çünkü bu unsurlar görsel algıyı kolaylaştırdığı gibi görsel etkinin oluşması, biçim ve fonksiyon arasındaki ilişkinin kurulması ile mekanın tanımlanması açısından önem taşımaktadır. Alıcı ve Göker Paktaş (2020)'a göre tasarımcılar tasarımı oluşturan kriterler ile kullanım ihtiyacı ve tasarım ilkeleri ışığında ilerleyerek, mekanı malzeme, form, doku ve renk gibi unsurlarla yapıyı bütünleştirirler. Bunlar aynı zamanda yapıya değer, anlam ve kimlik kazandırır. Bu çalışmada Atatürk Köşkü (TYÇ1) Form, Renk Etkisi ve Doku açısından da, diğer tarihi yapı ve çevrelerinin önüne geçmiştir.

Ayasofya Müzesi/Camisi (TYÇ2); Tarihsellik (DK1), Büyüleyicilik (DK4), Eşsizlik (DK6), Özgünlük (DK12), Gizem (DK13) kriterlerinde ilk sırada yer almıştır.

Tüfekçioğlu (2008) tarihselliği bir peyzajın değerini arttıran bir faktör olarak tanımlamakta olup, tarihselliği oluşturan unsurlar günümüz peyzajını zenginleştirmektedir. Aynı zamanda tarihsellik; lineer tarihi öğelerin, tarihi kültürel unsurların, tarihi devamlılık ve tarihi zaman katmanlarının görünürlüğü ile geleneksel alan dokusu ve kullanımını ifade etmektedir. Tarihsellik konusunda Ayasofya Müze/Camisi (TYÇ2) bu çalışmada en yüksek ortalama puanı alarak ön plana çıkmıştır. Ayasofya Müze/Camisi aynı zamanda tarihselliğin yanında Büyüleyicilik, Eşsizlik, Özgünlük ve Gizem konusunda çalışmada yer alan diğer tarihi alan ve çevrelerin önüne geçmiştir. Baylan (2018)'a göre bir peyzaj alanı ile ilgili görüşlerini ifade eden araştırmacılar, anlatılan mekanın özgünlüğünü, eşsizliğini veya özelliklerini tarif ederken genel olarak peyzaj karakteri ifadesini kullanmaktadır. Diğer taraftan peyzaj karakteri peyzaj öğelerinin peyzajı iyi veya kötü yapmaktan ziyade, peyzajı diğerlerinden ayırt edilebilir, farklı ve sürekli kalan biçimi olarak ifade edilmektedir.

Genel olarak tarihi yapı ve çevreleri ortalama puanlar bakımından incelendiğinde de Atatürk Köşkü (TYÇ1)'nin 3,68 ile en yüksek puana sahip olduğu, Ayasofya Müze/Camisi (TYÇ2)'nin 3,53 ile ikinci sırada yer aldığı, Tarihi Ensar Vakfı (TYÇ6)'nın 3,32 ile üçüncü sırada yer aldığı görülmüştür.

Ortalama Değerlendirme Kriterleri açısından incelendiğinde Atatürk Köşkü (TYÇ1) $p=0,000<0,01$; Ayasofya Müzesi/Camisi $p=0,006>0,01$, Kanuni Evi (TYÇ3) $p=0,000<0,01$, Mimarlar Odası (TYÇ4) $p=0,000<0,01$, Tarihi Belediye Binası (TYÇ5) $0,000<0,01$, Tarihi Ensar Vakfı (TYÇ6) $p=0,002<0,01$, Tarihi Mola Otel (TYÇ7) $p=0,008<0,01$, Trabzon Lisesi (TYÇ8) $p=0,000<0,01$ değer almıştır. Elde edilen bu bulgulara göre çalışmamıza dahil edilen tüm tarihi yapı ve çevreleri değerlendirme kriterleri arasındaki fark açısından çok önemli ($p<0,01$) bulunmuştur.

Lisans program farklılıklarına göre tarihi yapı ve çevrelerinin değerlendirme düzeyleri incelendiğinde Tarihi Belediye Binası (TYÇ5); Renk Etkisi (DK20) bakımından ($p=0,005<0,01$), Tarihi Mola Oteli (TYÇ7); Mekan Kimliği ($p=0,003<0,01$) bakımından çok önemli düzeyde etkili olduğu görülmüştür. Temel olarak mimarlık ve peyzaj arasında eski çağlardan bu yana etkileşim ve ikilemlerin olduğu bir ilişki mevcuttur (Gürler, 2019). Mimarlık kavramı bir yapma biçimini anlatırken, peyzaj bu yapma biçiminin sonucunu ifade etmektedir (Gürler, 2019). Diğer taraftan kırsal ve kentsel planlamada mimarlık, şehir ve bölge planlama, peyzaj mimarlığı grupları arasında yöntem ve planlama yaklaşımları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Genel anlamda mimarlar için insanlara uygun yaşam alanı oluşturmak ön plandadır. Bu yaşam alanı iç mimarlar için bir restoranın içi, peyzaj mimarı için kent içerisinde bir park, yapı mimarı için bir iş merkezi çalışma alanı olarak düşünülebilir. Benzer şekilde yaşanabilir bir çevre oluşturulurken bu farklı disiplinler ekip ruhu

içerisinde tasarım ve planlama yaparken, farklı bakış açıları da geliştirebilirler (Koca ve Ay, 2020). Bu çalışmada da farklı disipline sahip lisans programları arasında Tarihi Belediye Binası için renk etkisi bakımından anlamlı bir fark ortaya çıkarırken, Tarihi Mola Oteli için Mekan Kimliği, Büyüleyicilik, Simetri-Denge ve Renk Etkisi konularında anlamlı fark elde edilmiştir.

Tarihi yapı ve çevrelerinin aldığı puan ortalamaları incelendiğinde en yüksek puanları sırasıyla 3,68 ile Atatürk Köşkü'nün (TYÇ1), 3,53 ile Ayasofya Müzesi/Camisi'nin (TYÇ2), 3,32 ile Tarihi Ensar Vakfı'nın (TYÇ6) aldığı görülmüştür.

Atatürk Köşkü; mekan kimliği, doğallık, canlılık, çevre ile uyum, algılanabilirlik, peyzaj ile bütünlük, vurgu ve imgesel etki, görünürlük, genişlik ve ferahlık, yapı ve zemin uyumu, simetri ve denge, doku, oran-ölçek ve form gibi bir çok fiziksel özelliği ile ön plana çıkarken, Ayasofya Müzesi daha çok; tarihsellik, büyüleyicilik, eşsizlik, özgünlük ve gizem gibi daha çok soyut değerlerle ifade edilebilecek özellikleri ile ön plana çıkmıştır. Çalışmadan ortaya çıkan sonuç Ayasofya Müzesinin kültürel ve tarihsel yönünün daha ön planda olduğunu göstermektedir. Çelik ve Yazgan (2009)'a göre tarihi yapılar için kültürel kimlik ile örtüşebilen bitkisel ve yapısal çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Düzenli vd. (2017)'nin Trabzon kentinde bulunan müze bahçelerinin peyzaj özelliklerini incelediği çalışmasında Ayasofya müzesi %71'lik oran ile ilk sırada yer alırken, Atatürk Köşkü %67'lik başarı oranı ile ikinci sırada yer almıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar çalışmamızla benzerlik göstermektedir. Ortalama değerler açısından bakıldığında Atatürk Köşkü ve Ayasofya Müzesinden sonra en yüksek puanı Tarihi Ensar Vakfı ve Trabzon Lisesi almıştır.

4. SONUÇ

Trabzon ili tarihsel süreç içerisinde birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, çok çeşitli kültür ve dinlerin hüküm sürdüğü bir bölge olmuştur. Bu süreç içerisinde de Uzakdoğu, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya ile birlikte Avrupa ve İstanbul ile ilişkilerinde önemli kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Gerek denetimsiz yapılaşma, gerekse hızlı kentleşme ile karşı karşıya kalan kent, kültürel ve tarihsel mirasını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş durumdadır. Çalışmada Kanuni Evi, Mimarlar Odası, Tarihi Belediye Binası ve Tarihi Mola Oteli diğer tarihi yapılara oranla daha düşük puanlar almıştır. Tishler (1982)'e göre tarihi peyzajın korunması bir taraftan kentsel yayılma ve arazi kullanımı, diğer taraftan doğal kaynakların ve tarım arazilerinin korunması gibi unsurları içerdiğinden oldukça karmaşık ve çok yönlü bir sorundur. Bu nedenle de tarihi peyzajın korunmasını okumayı bilmek, en büyük zenginliktir.

Tarihi zenginliği olan ülkelerde müzeler, genellikle, tarihte çeşitli fonksiyonlara hizmet vermek için yapılan binaların günümüze hizmet vermemesi ile yeniden restore edilerek kullanılmaktadır. Çünkü bu yapıların tarihteki kullanımına uygun bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi, ancak yeni bir işlevle mümkün olabilmektedir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak tarihi yapı ve çevrelerin korunması için koruma kararlarının yanında orta ve uzun dönemler için hedefler belirlenmesi, koruma amacına yönelik olarak fiziki planların yanında yönetimsel planlar yapılmalıdır.

Genellikle, tarihte çeşitli fonksiyonlara hizmet vermek için yapılan binaların günümüzde de hizmet verebilmesi için yeniden restore edilerek kullanılması gerekmektedir. Çünkü bu yapıların tarihteki kullanımına uygun bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi, ancak yeni bir işlevle mümkün olabilmektedir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak;

- Tarihi yapıların ülkemizde hak ettiği değeri görmesi için çocukluktan itibaren insanlarımızı önemleri anlatılmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevreleri tarihsellik (tarihi değer) özelliği ve özgünlüğü ile ön plana çıkmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevrelerinde doğal bitki örtüsünün kullanımı daha doğal bir görünüm kazandıracaktır. Tarihi yapı ve çevrelerinde kullanılan bitkilerin, yapının bulunduğu bölgenin toprak yapısı ve iklimine uygun olması gerekmektedir.
- Büyüleyicilik, eşsizlik, gizem tarihi yapı ve çevrelerin görsel kalitesini artıran kriterleridir. Bu bağlamda tarihi yapı ve çevrelerini ön plana çıkararak, ona renk kazandıran, vurgu yapan tasarımlar uygulanmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevreleri mekan kimliğine sahip olmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevrelerinin görünür, algılanabilir olması önemlidir. Tarihi yapı ve çevreleri yakınında görünürlüğünü engelleyecek yapısal kitlelerin inşasına engel olunmalıdır.

- Tarihi yapı ve çevrelerin korunması için koruma kararlarının yanında orta ve uzun dönemler için hedefler belirlenmesi gerekmektedir.
- Korumanın amacına yönelik olarak fiziki planların yanında yönetimsel planlar yapılmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevrelerle ilgili yalnızca tek yapı ölçeğinden ziyade tarihi yapı ve çevresinin içerisinde yer aldığı kültürel özellikler de birlikte korunmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevrelerindeki tarihi çeşmeler korunarak, tarihi yapı ve çevreleri ile uyumlu su unsurları kullanılmalıdır.
- Tarihi yapı ve çevreleriyle bütünlük oluşturması açısından kullanılacak kent mobilyalarının uyumlu olmasına özen gösterilmelidir.

TEŞEKKÜR VE BİLGİ NOTU

Bu makale Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda 2022 yılında Prof. Dr. Işık Sezen danışmanlığında Yıldız Demirbaş tarafından hazırlanan "Tarihi Yapı ve Çevrelerinin Görsel Peyzaj Kalite Analizi: Trabzon Kenti Örneği" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2018). Müzeme dokunma: Trabzon Ayasofyası. *Mimarlık Dergisi*, 401: 12-5.
- Akten, M., Sunar, C. 2022. Tarihi Çevrelerin Kentsel Mekan Kalitesi Üzerine Etkisi: Gaziantep Bey Mahallesi Örneği. *Turkish Journal of Forest Science*, 6(1): 1-20.
- Aytekin, Ö. 2020. Tarihi Çevrede Koruma ve Peyzaj Yaklaşımları, Hacı Bayram Camisi Çevresi Örneği. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 57-76.
- Bayat, B. (2014). Uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında ölçme, ölçekler ve "Likert" ölçek kurma tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3): 1-24.
- Baylan, E. (2018). Peyzaj karakter değerlendirmesine halkın katılımı: Erzincan Ovası ve yakın çevresi örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 70: 45-56.
- Belleyici Köse, N. (2007). Kastamonu Taşköprü tarihi kent dokusunun peyzaj mimarlığı açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bekişoğlu, Ü.Y., Yılmaz, O. T. D. 2002. Safranbolu Yörük Köyü tarihi çevresinin peyzaj planlaması (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı).
- Birlik, G.K. (2016). Trabzon Atatürk Köşkü. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 59: 51-75.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., 2008. Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Bozhüyük, Z.R. 2007. Erzurum kent merkezindeki bazı tarihi yapı ve çevrelerin üzerine görsel etki değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ceylan, D., Korkut, A., Kiper, T. (2014). Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarında Kentsel Peyzaj Planlama Anlayışı: Edirne Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 27-36.
- Clay, G.R., Smid R.K. 2004. Assessing the Validity and Reliability of Descriptor Variables Used in Scenic Highway Analysis, *Landscape and Urban Planning*, 66.
- Çelik, D., Yazgan, M.E. 2007. Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (11): 1-10.
- Çelik, D., 2004. Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından araştırılması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, D., Yazgan, M. E. (2009). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Araştırılması: Beypazarı Örneği. *Journal of Tekirdağ Agricultural Faculty*, 6(3).
- Demirbaş, Y. 2022. Tarihi Yapı ve Çevrelerinin Görsel Peyzaj Kalite Analizi: Trabzon Kenti Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Düzenli, T., Tarakçı Eren, E., Alpak, E.M.. 2017. Müze bahçelerinin peyzaj özellikleriyle kullanıcı memnuniyeti ilişkisi. *Turkish Studies*, 12(13): 201-14.
- Erdoğan, A., Atabeyoğlu, Ö. 2016. Tarihi yapıların kentsel dokuya etkisi: Kayseri kent merkezi örneği. *Turkish Journal of Forestry*, 17(1), 83-92.

- Erdoğan, R., Oktay, H., Selim, C. (2021). Tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi: Muratpaşa Cami örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 195-205.
- Erduran Nemutlu, F. 2014. Kentsel koruma alanında bitkisel tasarım: Çanakkale (Türkiye) örneği. *ÇÖMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 91-9.
- Ertem, Z. K., Turgut, H. (2020). Kültürel Peyzaj Planlaması Kapsamında Tarihi Çevrelere Yönelik Kentsel Tasarım Önerileri: Tarihi İspir Kalesi ve İspir Evleri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 10(3), 2076-2089.
- Gönül, A. (2023). Tarihi Kent Merkezlerindeki Değişimin Görsel Mekan Kalitesi Üzerinden Ölçümüne Yönelik Bir Model Önerisi: Bursa Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.*
- Gürler, E.E. 2019. Mimarlık ve peyzaj ilişkisi: Etkileşimler ve ikilemler. I. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hoşgör, Z., 2012. Kültürel peyzajın yaya yoğunluğu üzerindeki etkisinin değerlendirilmesine yönelik bir yöntem önerisi: İstanbul tarihi yarımada-hanlar bölgesi örneği. *Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- İnal, Ö. (2020). Kentsel tasarımda tarihi alanların önemi ve korunması. Erişim Tarihi: 25.11.2021, Erişim Adresi: <https://peyzax.com/kentsel-tasarimda-tarihi-alanlarin-onemi-ve-korunmasi/>.
- İslamoğlu, H. 2003. Bilimsel araştırma yöntemleri. İstanbul: Beta Basım.
- Karakaş, P. (2011). Peyzaj mekanında doğallık: Bir değerlendirme yaklaşımı. *Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Kiper, T., Korkut, A., Üstün Topal, T. (2016). Görsel peyzaj kalite değerlendirmesi: Kıyıköy örneği. *KSÜ Doğal Bilimler Dergisi*, 20(3): 258-69.
- Koca, Y., Ay, B.H. (2020). Farklı disiplinler ve peyzaj mimarlığı ilişkisi. Erişim Tarihi: 25.03.2021, <https://www.plantdergisi.com/peyzaj-mimari-yusranur-koca/farkli-disiplinler-ve-peyzaj-mimarligi-iliskisi.html>.
- Koçan, N. (2012). Kütahya-Eskigediz Tarihi Kent Dokusunun Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(1):81-96.
- Köksaldı, E. (2020). Tarihi kent dokularında peyzaj planlama: Lefkoşa Suriçi tarihi dokusu için bir analiz çalışması. *Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.*
- Perihan, M., Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi, *Kent Akademisi*, 13(1): 163-175
- Semerci, F. (2015). Meydan kullanımlarının analizi için bir öneri. *ISBS*, 28-30 Mayıs 2015. Ankara.
- Özdamar, K. 2003. Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Tishler, W.H. (1982). Historical landscapes: An international preservation perspective. Erişim Tarihi: 05.05.2021, Erişim Adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0304392482900016>.
- Tüfekçioğlu, H.K. (2008). Tarihsel çevrede görsel peyzaj kalite değerlendirmesi: İstanbul Yedikule örneği. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Yakan, O.E. (2018). Güzelcehisar (Bartın ili) kıyı yerleşiminde görsel peyzaj değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.*
- Yardımcı, S., Sezen, I., Akpınar Külekçi, E. (2019). Tarihi Yapı ve Çevresinin Görsel Kalite Analizi: Diyarbakır Kenti Örneği. II. Uluslararası Mimarlık ve Mühendislik Kongresi, 22-24 Nisan 2019, Marmaris, Türkiye.
- Yazıcıoğlu, Y. 2004. SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, Ankara.